

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г.С. СКОВОРОДИ

Український мовно-літературний факультет імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка
Кафедра зарубіжної літератури та слов'янських мов
імені професора Михайла Гетманця

АРГУМЕНТИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ: СВОБОДА ТА БЕЗПЕКА

**Матеріали
третьої Міжнародної наукової конференції**

(6-7 квітня 2023 року)

Що
є
свобода?
Добро
в ній
якеє?

Харків – 2023

Разуменко І. В. ПРИНЦИПИ СВОБОДИ ТА ГУМАНІЗМУ В ТВОРЧОСТІ АЛЬБЕРА КАМЮ	172
Рогожа А. О. КОНЦЕПТ СВОБОДИ ЖІНКИ ХІХ-ХХ СТ. У РОМАНІ Д.Г. ЛОУРЕНСА «ЗГУБЛЕНА ДІВЧИНА»	177
Романова Н. В. СВОБОДА ОЧИМА ШВЕДСЬКИХ ПІДЛІТКІВ ХVІІ СТОЛІТТЯ ЗА НІНОЮ БЛАЗОН	183
Руда Н. В., Калашник Л. С. ПОНЯТТЯ СВОБОДИ В КИТАЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	188
Dos Santos, Clodogil Fabiano Ribeiro FREEDOM AND SECURITY: AN ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP IN THE LIGHT OF FREIREAN PEDAGOGY AND ETHNOMATHEMATICS ..	193
Севрук К. О. ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПУ «СВОБОДА» В ОДІ ФРІДРІХА ШІЛЛЕРА ... «ДО РАДОСТІ»	197
Семенова О. В. СВОБОДА – КУЛЬТУРНИЙ КОД	203
Скоробогатова О. О., Казакова О. Г. ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ РОЗШИРЕННЯ І КОМПРЕСІЇ ЛІРИЧНОГО ПРОСТОРУ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ	208
Трегубов Д. Г., Трегубова І. М. НЕОБХІДНІСТЬ ІЄРАХІЇ ТА МЕЖ ТОЛЕРАНТНОСТІ	214
Тучина Н. В. МЕТАФОРИ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ПОГЛЯДІВ НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС І ЙОГО УЧАСНИКІВ	220
Халіман О. В. ЛІНГВОКРЕАТИВНІСТЬ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВИЯВ СВОБОДИ: УТВОРЕННЯ ФОРМ СТУПЕНІВ ПОРІВНЯННЯ В СУЧАСНОМУ МОВЛЕННІ (на матеріалі словника А. Нелюби, Є. Редька «Лексико- словотвірні інновації (2017–2021)» та корпусу ГРАК)	225
Хоменко Г. І. РИЗИК ЯК УМОВА СВОБОДИ Й БЕЗПЕКИ: ІСТОРИЧНИЙ УРОК УКРАЇНИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	232
Чорноконь В. В. ПОШУКИ СВОБОДИ ГЕРОЇВ РОМАНУ ЕРНЕСТА ГЕМІНГВЕЯ «І СХОДИТЬ СОНЦЕ» («ФІЄСТА») В СИТУАЦІЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	237
Shostak Oksana FREEDOM IN GENDER CATEGORIES IN <i>TRACKS</i> BY LOUISE ERDRICH ..	242
Штейнбук Ф. М. ПОШУКИ У-ТОПОСУ СВОБОДИ ЗА «СЛІДАМИ НА ДОРОЗІ» В ОДНОЙМЕННОМУ РОМАНІ ВАЛЕРІЯ АНАНЬЄВА	248

**ЛІНГВОКРЕАТИВНІСТЬ МОВНОЇ
ОСОБИСТОСТІ ЯК ВИЯВ СВОБОДИ:
УТВОРЕННЯ ФОРМ СТУПЕНІВ ПОРІВНЯННЯ
В СУЧАСНОМУ МОВЛЕННІ**

**(на матеріалі словника А. Нелюби, Є. Редька
«Лексико-словотвірні інновації (2017–2021)»
та корпусу ГРАК)**

Халіман О. В. (Харків, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-6952-0627>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7820568>

Abstract

The article focuses on the description of trends in the formation of forms of the comparative and superlative forms in modern Ukrainian based on the dictionary compiled by A. Neliuba, Ye. Redko «Lexical and word-forming innovations. 2017–2021» (2022). The formation of the comparative and superlative forms of relative adjectives, participles and numerals leads to the expansion of word meanings, the layering of figurative meanings to achieve a certain stylistic effect. In the process of analysis, we observe both the stereotypical perception of new meanings by communicators, as well as different interpretations that demonstrate individual linguistic creativity. The use of the elements of corpus analysis made it possible to trace the chronological boundaries of the use of the investigated forms in the modern Ukrainian language. The need to codify the correspondent tendencies, taking into account the regularity of reproduction in the Ukrainian language grammar books sources, has been argued, as well as the need to fix and interpret new semantic nuances in lexicographical sources.

Key words: adjective, comparative, superlative, linguistic creativity, grammar, dictionary, the Ukrainian language.

У ХХІ столітті демократизація суспільства сприяла лібералізації в усіх сферах життя, зокрема й у використанні мовної системи. Серед інших креативних

мовних одиниць, поширених у сучасному мовленні, тривалий час увагу мовознавців привертають компаративні й суперлативні форми (праці Г. Вокальчук, О. Жижоми, Ж. Колоїз, Д. Рязанцевої, Л. Семененко та ін.). Раніше авторка цієї наукової розвідки вже звертала увагу на особливості функціонування компаратива й суперлатива, наголошуючи, що «виявлені моделі репрезентують сучасні тенденції відповідного формотворення» в українській мові (Khaliman, 2019, р. 27). Стало типовим утворення некодифікованих ступеньованих форм від якісних прикметників, що називають неградуйовану ознаку, від відносних та складних прикметників, а також іменників з пропуском стадії прикметниковості, тяжіння до синтетичних форм. Реалізовані моделі відзначаються регулярністю, відтворюючи традиційну граматичну стереотипність і породжуючи стереотипність у моделюванні додаткових смислів (Khaliman, 2019, р. 27).

Тенденцію щодо вживання креативних ступеньованих форм продовжуємо спостерігати й далі в сучасному мовленні, що засвідчує їх кодифікація в новому словнику А. Нелюби та Є. Редька «Лексико-словотвірні інновації. 2017–2021» (Neliuba, & Redko, 2022). Серед досліджуваних форм у цій лексикографічній праці переважають відносні прикметники, що, уживаючись у формах компаратива й суперлатива, набувають нових відтінків значень. Аналізуючи особливості мовної норми у сфері функціонування прикметника в українській мові, Д. Рязанцева зазначає, що «автори вдаються до свідомого відхилення від норми для того, щоб досягти певного ефекту й передати за допомогою незвичайного слова додатковий смисл», зокрема ступенювання відносних прикметників «відбувається здебільшого через розширення значення слів та нашарування переносних значень, а також для досягнення певного стилістичного ефекту, підсилення впливу висловлення» (Riazantseva, 2011, р. 73–74).

У процесі аналізу укладеної на основі опрацювання згаданого вище словника картотеки було проведено лінгвістичний експеримент серед студентів українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка ХНПУ імені Г. С. Сковороди (50 респондентів), у процесі якого виявлено асоціації із запропонованими компаративними й суперлативними формами та

визначено розуміння значень досліджуваних слів. Наведемо найпоширеніші відповіді (див. табл. 1) і прокоментуємо додатково деякі з них:

1) значення відносних прикметників у процесі ступенювання змінюється так, щоб з'являлася змога назвати міру вираження ознаки (порівн., *космічний музей – **найкосмічніший** музей* /якісний, найкращий космічний музей/, *медійна особистість – **наймедійніша** особистість* /особливо помітний, активний у медіапросторі/), що демонструє процес «оякіснення» відносних прикметників. Часто нові додаткові смисли пов'язані з категорією оцінки, оскільки найвищий рівень вираження названої ознаки переважно репрезентують як позитив. Крім того, спостерігаємо в окремих словах появу семи кількості, що дає змогу, наприклад, у формі суперлатива реалізувати значення найбільшої міри її вираження (порівн., ***найковідніший** рік, **найкнижніший** магазин, **наймолочніший** продукт*). Виникає потреба фіксації додаткових відтінків значень у сучасних словниках, що допоможе мовцям збагатити свій словниковий запас і сформувані стереотипні моделі для власної мовотворчості (порівн., у словнику А. Нелюби, Є. Редька: *найкнижніший* – «найвищий ступінь ознаки, названої прикметником *книжний*» (Neliuba, & Redko, 2022, p. 68), що, як видається, потребує додаткових пояснень у зв'язку з розширенням значення слова);

2) під час проведення експерименту щодо визначення асоціацій до аналізованих слів виявлено низку їх уживань у переносному значенні (порівн., *найкосмічніші ціни, найкосмічніша мрія, наймолочніший відтінок, наймолочніше небо, наймолочніша донька* та ін.), що демонструє креативність мовомислення сучасних українців, свободу в їхній мовотворчості й складну взаємодію елементів їх мовної картини світу загалом;

3) утворення суперлатива від дісприкметника (напр., *найнепізнаніший*) супроводжується найменшими смисловими змінами, оскільки дає змогу виразити міру виконаної дії (ступінь реалізації названої ознаки за дією);

4) уживання ступеньованих форм від числівників (порядкових прикметників) не відзначається особливою активністю, а їх сприйняття – однозначним трактуванням (напр., *найсімдесятишій*).

Пошук досліджуваних форм у корпусі української мови ГРАК¹⁴ засвідчив уживання суперлатива *наймедійніший* у текстах ХХІ століття, результатів зі словоформами *найкнижніший*, *найковідніший*, *найнепізнаніший*, *найсімдесятишій* не зафіксовано, однак форми *найкосмічніший* і *наймолочніший* функціювали й у текстах ХХ століття, що викликає сумніви щодо їх віднесення до новотворів 2017–2021 років, порін.: *Візьміть ви поему «Ніж у сонці» – поетичну «сповідь космонавта», твір «найкосмічніший» зі всього, написаного молодими (І. Світличний, 1962); І не розуміли верхогляди, що саме ті чорноземні ентузіасти та диваки, <...>, є підвалинами навіть **найкосмічніших** досягнень країни, бо кожен день життя будь-якої людини опирається на терпіння й самовідданість хлібороба, садівника, пасічника, доярки (О. Бердник, 1986); У нього в самого коза єсть! **Наймолочніша!** Метис ангорської з брабансонською (Перець, 1949); *Щоправда, чотири тисячі шоста давала кожного ранку два по вінця повні відра молока; була вона **наймолочніша**, а проте і найлагідніша, й доїлася найлегше (Ю. Березан, 1979).**

Отже, окремі тенденції сучасного креативного мовлення демонструють витоки й поодинокі вживання в мові попереднього століття. Застосування корпусного підходу в процесі лінгвістичних досліджень дає численні можливості для отримання додаткової інформації про мовні одиниці, зокрема допомагає відслідкувати хронологічні межі їх уживання в сучасній українській мові.

Креативність сучасних мовців реалізується, зокрема, у залученні все нових слів для утворення некодифікованих ступеньованих форм, які реалізують у комунікації нові відтінки значень у порівнянні з вихідною формою, що зумовлює

¹⁴ Shvedova, M., Valdenfels, R. fon, Yaryhin, S., Rysin, A., & Starko, V. etc. (2017–2022). *Heneralnyi rehionalno anotovanyi korpus ukrainskoi movy (HRAK)* [General regionally annotated corpus of the Ukrainian language (GRAK)]. Kyiv, Lviv, Yena. Retrieved from uacorporus.org [in Ukrainian].

потребу їх фіксації й детального тлумачення в сучасних лексикографічних джерелах. У процесі аналізу спостерігаємо як стереотипне сприйняття нових смислів різними комунікантами, так і різне тлумачення, що демонструє індивідуальність їхньої мовної картини світу.

REFERENCES

Bilodid, I.K. (1970–1980). *Slovnyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].

Shvedova, M., Valdenfels, R. fon, Yaryhin, S., Rysin, A., & Starko, V. etc. (2017–2022). *Heneralnyi rehionalno anotovanyi korpus ukrainskoi movy (HRAK)* [General regionally annotated corpus of the Ukrainian language (GRAK)]. Kyiv, Lviv, Yena. Retrieved from uacorporus.org [in Ukrainian].

Neliuba, A. & Redko, Ye. (Ed.) (2022). *Leksyko-slovotvirni innovatsii 2017–2021. Slovnyk* [Lexical and word-forming innovations. 2017–2021. Dictionary]. Kharkiv: KhIFT [in Ukrainian].

Riazantseva, D. (2011). Porushennia normy pry stupeniuvanni prykmetnykiv [Violation of the norm when grading adjectives]. *Kultura slova – Word culture*, 74, 70–74 [in Ukrainian].

Khaliman, O. (2019). Stupeni porivniannia prykmetnykiv: vid porushennia normy do tradytsii (na materiali slovnyka A. Neliuby, Ye. Redka «Slovotvorchist nezaleznoi Ukrainy. 2012–2016») [Degrees of comparison of adjectives: from violation of the norm to tradition (based on the material of the dictionary of A. Nelyuba, E. Redko «Word-making of independent Ukraine. 2012–2016»)]. *Studia Ukrainica Posnanieniensia*, VII/1, 19–26 [in Ukrainian].

Таблиця 1

Прикметник (дієприкметник)	Значення (за СУМ-11)	Ступеньована форма (за словником А. Нелюби, Є. Редька)	Приклад уживання (за словником А. Нелюби, Є Редька)	Асоціація (за результатами експерименту)	Значення (за результатами експерименту)
Книжний	Характерний літературно-писемного викладу, не властивий живій мові (СУМ, 1973, Vol. 4, р. 197).	Найкнижніший (р. 68)	<i>Знаючи весь той огром специфічної лектури, який освоїв Мовчан, розумієш, що він – один із «найкнижніших» наших поетів</i> (ЛУ, 25–26/2019, с. 1).	магазин бібліотека країна народ день чоловік	Наповнений книгами іменниками з локальною та темпоральною семантикою). Начитаний, освічений (про особу).
Ковідний	–	Найковідніший (р. 68)	<i>Найковідніший тур УПЛ. Кого взяти у фентезі-команду</i> (БФ, 16.10.2020).	Китай країна кімната рік	Указівка на найбільшу кількість хворих на ковід (з іменниками з локальною та темпоральною семантикою).
Космічний	Стос. до космосу. Власт. космосові (СУМ, 1973, Vol. 4, р. 306).	Найкосмічніший (р. 68)	<i>Зітхання мотіол, озонно свіжій й чистій, прозорій зорі, заправованій у листі, З Чумацьким шляхом – найкосмічнішим з намист. І хижі спалахи, що рвуться небо гризти</i> (О. Ткаченко. Альтанка).	музей апарат ціна мить думка мрія	Пов'язаний із космосом, найкращої якості. <i>переч. Найвищий (про цінну). переч. Найкращий, дивовижний.</i>
Медійний	–	Наймедійніший (р. 69)	<i>Діти Кадирова – наймедійніші діти медіапростору</i> (Канал 24: Весті Кремля, 08.08.2018).	актор активіст особистість жінка комедія момент	Найпомітніший у медіапросторі. Викликає увагу медіа.

Таблиця 1 (продовження)

Прикметник (діприкметник)	Значення (за СУМ-11)	Ступеньована форма (за словником А. Нелюби, Є. Редька)	Приклад уживання (за словником А. Нелюби, Є. Редька)	Асоціація (за результатами експерименту)	Значення (за результатами експерименту)
Молочний	Прикм. до <u>молоко</u> ; який виділяє молоко; який міститься в молоці або добувається з нього; вигот. із молока; який годується тільки молоком; який виробляє молоко; виглядом схожий на молоко (SUM, 1973, Vol. 4, р. 792).	Наймолодніший (р. 69)	...покаяння зректися наважиться хіба що його син наймолодніший (К. Бойко. Повітря таке, наче тятива з льону).	продукт чизкейк тістечко корова колір відтінок небо донька	З високим вмістом молока. Виробляє багато молока. Уживає багато молока. <i>перен.</i> Найніжніший (про колір). <i>перен.</i> Густо всіяне зірками (про небо). <i>перен.</i> Наймолодший (про дитину).
Непізнаний	Якого ще не пізнали, не вивчили (SUM, 1974, Vol. 5, р. 355).	Найнепізнаніший (р. 69)	<i>Я встаю на виболені ноги, Заптрамбовані тромбозом онів. Я молось лиш тільки Богу – Найнепізнанішому диву з усіх див (Г. Булах. Знаю!).</i>	історія біографія людина світ космічний простір	Погано досліджений. Найбільш загадковий. Найбільш незвіданий. Найбільш незрозумілий.
Сімдесятий	Числівник порядковий, відповідний до кількісного числівника сімдесят (SUM, 1978, Vol. 9, р. 222).	Найсімдесятий (р. 69)	<i>Я все, що є в цім світі – все чоловік попугав – Кейтневий цвіт й зимову заметіль. Я все забув, бо соловейка слухав В мій найсімдесятий весні (Г. Булах).</i>	чоловік однокласник випуск автомобіль будівля	Останній із сімдесяти. Найкращий із сімдесяти. Найкращий із сімдесятих років. Найстаріший (із сімдесятих років). Найбільш властивий сімдесятим рокам.
Пустельний	Прикм. до <u>пустеля</u> ; власт. у пустелі; який живе або росте у пустелі; безлюдний або малолюдний; порожній (SUM, 1977, Vol. 8, р. 398).	Пустельніший (р. 92)	<i>Ніде ані лялечки. Ні звіра, ні птаха. Темні мертві куці, голі дерева. Білий сніг. Нічого пустельнішого не можна уявити (Ю. Мушкетик. Дороги. Які нас вибирають).</i>	край місто світ	Більш занедбаний, покинутий або зруйнований. Порівняно більш безлюдний, не має ознак життя.